

Фрањо СМИЉАНИК

ОД ТОПОЛОГИЈАТА НА СРЕДНОВЕКОВНИОТ ЗАДАР

На еден од ѕидовите на единствената останата средновековна кула што се наоѓа на денешниот Плоштад на петте бунари, вградена е камена плоча со хералдички знак, на кој се прикажани три кули украсени со круниште и со три врати (слика 1). Во хералдичката литература ваквиот знак обично се толкува како симбол на град или на дворец. Во трудовите во кои се обработува задарската хералдика се укажува дека овој хералдички знак

Слика 1. — Грбот на задарскиот кнез Јаков Тиеполо

претстаува симбол на градот. Така, во минатиот век, Ф. Хајер, австриски хералдичар, оваа камена плоча ја вбројува меѓу четирите форми на грбот на градот Задар.¹⁾ Во збирката камени грбови на средновековниот Задар, што во последно време ја направи С. Петрициоли се наоѓа и оваа плоча, за која авторката прилично претпазливо наведува дека може да се работи за градски комунален грб од времето кога Задарската комуна сè уште немала определена форма за својот грб.²⁾ Сомневањата на авторката дека во овој случај станува збор за градски грб ги сметаме за оправдани, бидејќи навистина нема други динстинктивни хералдички елементи врз чија основа би можеле да претпоставиме дека се работи за еден комунален грб. Ќе споменеме дека за Брунели овој хералдички знак претставувал стилизиран изглед на источните градски бедеми.³⁾

Меѓутоа, со оглед на тоа што вака или слично обликуван хералдички знак често се среќава меѓу комуналните грбови на средновековните далматински комуни, Трогир,⁴⁾ Сплит⁵⁾ и Дубровник,⁶⁾ претпоставката на С. Петрициоли дека и во случајот на споменатиот хералдички знак станува збор за комунален грб има свое оправдување. Според стилските карактеристики датирајќи го во времето „... кога задарската комуна сè уште не била определена за формата на својот грб“, таа веројатно мисли на оној период од задарската средновековна историја кога веќе е формирана комуна, и тоа XIII век.⁷⁾ Датирањето на С. Петрициоли, стилски и временски, го потврдуваат идентичните хералдички симболи на двете градски кули што ги држи в раце св. Софија, на предната страна од раноготичката проповедница од црквата Св. Софија во Двиград, а која денес се наоѓа во жупската црква во Канфанар.⁸⁾

¹⁾ Heyer von Rosenfeld, Wappencbuch des Kongrëich Dalmatien, Nürnberg 1873 str. XXIV.

²⁾ S. Petricioli, Kameni grbovi grada Zadra, Radovi Instituta JAZU, Zadar, 9/1962, 360.

³⁾ V. Brunnelli, Le opere fortificatorie e la compagna artigleiri del comune di Zara, Rivista dalmatica, Zadar, 3/1904, 236.

⁴⁾ I. Babić, Prilog trogirskoj afragistici, Fiskovićev zbornik I, Split 1980, 267—272.

⁵⁾ C. Fisković, Najstariji kameni grbovi grada Splita, Vjesnik Hrv. arh. društva, n.s. XVII/1936, 183—194.

⁶⁾ G. Čremošnik, Dubrovački pečati srednjega vijeka, Anali Historijskoga instituta JAZU, god. IV—V, Dubrovnik 1955—1956, 31.

⁷⁾ S. Petricioli, Kameni grbovi..., 236.

⁸⁾ V. Ekl, Ranogotička propovjedaonica u Kanfanaru, Bulletin Zavoda za likovne umjetnosti JAZU, god. IX, 3/1961, 156.

Неодамна објавениот печат на Биамонте Тиеполо, со речиси идентичен хералдички знак, нè наведува, сепак, да дојдеме до поинакви спознанија за овој хералдички белег. Познато е дека како конститутивен дел на грбот на венецијанското благородничко семејство Тиеполо се наведува утврден дворец (каштел).⁹⁾ Ваквата констатација е важна, зашто во овој случај нè упатува на два важни факта: прво, дека така обликуваниот хералдичкиот знак во овој случај претставува симбол на дворец, и второ, дека може да биде хералдички знак за семеен грб. Ако на ова додадеме дека некој од членовите на споменатото семејство се директно врзани за судбината и историјата на средновековниот Задар,¹⁰⁾ доаѓаме до сосема поинакви заклучоци за овој хералдички знак.¹¹⁾

Од зачуваните нотариски записи познато е дека во 1289 година задарскиот кнез Јаков Тиеполо извршил поплочување на темелите на пристанишниот брег крај градските бедеми во потегот од арсеналот до каштелот (нов).¹²⁾ Споменатите работи се извршени на потегот северо-североисточниот дел на задарските средновековни бедеми од приморската страна. За нашите натамошни разгледувања, меѓутоа, важен е југоисточниот копнен дел на градските бедеми. Во склопот на овој копнен ѕид непосредно до главната градска порта доградена е петаголна висока кула со пушкарници, на која се наоѓа споменатиот хералдички знак, за кој веќе споменавме дека е конститутивен дел од грбот на венецијанските Тиеполи (слика 2). Иако за градењето на споменатата кула немаме директни врски со пишаните извори,¹³⁾ хералдичкиот знак на венецијанското семејство Тиеполо, чии членови ја уживале честа и на задарскиот кнез, за кого знаеме дека извршил позначајни комунални зафати, ни дава право да заклучиме дека камената плоча со приказ на дворецот (каштелот) е грб на са-

⁹⁾ P. Anđelić, Pečatnjak Bajamonte Tiepola, Glasnik Zemaljskog muzeja, Sarajevo, n.s., 24/1969, 172 i dalje.

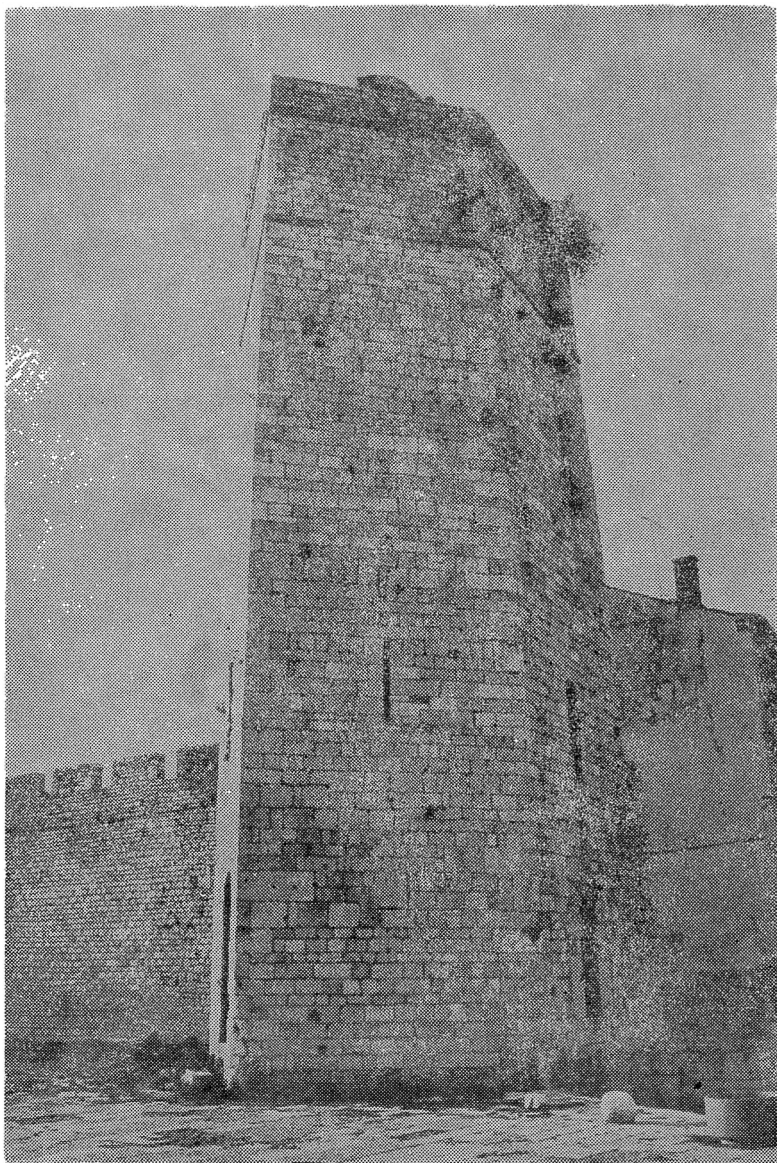
¹⁰⁾ V. Spreti, Enciklopedia storico-nobiliare italiana, Milano, 6/1932, 603—604.

¹¹⁾ Освен Бајамонте Тиеполо, кој бил роднина на кнезот Павле Шубиќ (N. Klaić, I. Petricioli, Prošlost Zadra II, Zadar 1976, str. 210), се споменува уште и кнезот Јаков Тиеполо, кој вршел функција на задарски кнез во 1277 и пред 1290 година. [Види: V. Brunnell, Storia della città di Zara, Trieste 1974 (reprint izdanje), 426],

¹²⁾ Неколку документи од 1289 година зборуваат за поплочувањето на темелите на градското пристаниште. За тоа види: M. Zjačić, Spisi zadarskih bilježnika Henrika i Creste Tarallo (1279—1308), Izdanja Državnog arhiva u Zadru, I/1959, 99, 121, 129.

¹³⁾ Инаку самата кула се датира, пред сè, врз основа на откриените стрелници и петкатната кула на крајот на XIII и почетокот на XIV век. За тоа види: I. Petricioli, Novi rezultati u istraživanju zadarskih srednjovekovnih bedema, Diadora, Zadar, 3/1965, 187.

миот кнез Јаков, кој ја изградил кулата и на неа оставил траен спомен за својот градителски зафат. Утврдено е дека кулата не била директно врзана за градскиот копнен сид и дека крај оваа

Слика 2 .— Поглед на кулата и дел од сидот од југоисточната страна.

кула се наоѓала уште една чии остатоци не се пронајдени.¹⁴⁾ Двете кули ја затворале градската копнена порта од кои таа со вградениот Тиеполов хералдички знак била малку повисока, што во таков случај и ја оправдува претпоставката на И. Петрициоли, идентификацијата на оваа кула со поимот *turris communis* на задарските средновековни извори.¹⁵⁾ Со проширувањето на градските бедеми во XVI век, вака обликуваниот дел од копнените бедеми ја губи својата намена, па со време втората спомената кула е и урната.¹⁶⁾

Задарскиот средновековен копнен градски ѕид, кој настрадал за време на крстоносните опсади на градот, во 1204 година бил поправен веднаш по освојувањето на градот од самиот дужд Дандоло.¹⁷⁾ Со тоа Дандоло го обезбедил градот од можните опасности од копнената страна, оставајќи го истовремено незаштитен крајбрежниот периметар, што истовремено ѝ гарантирало на венецијанската морнарица перманентен надзор над градот. Очигледно е дека на Венецијанците им била потребна заштита на градот, исклучиво од копнената страна, веќе и според фактот што унгарско-хрватскиот крал Бела IV за време на своето краткотрајно владеење над градот им помага на задраните да ги поправат бедемите што го затвораат градот од страна на морето.¹⁸⁾ Веќе и според овој пример јасно забележуваме дека на Венецијанците перманентна задача им била градењето на копнениот ѕид. Со последните археолошки истражувања утврдено е дека тој дел од средновековните бедеми е изведен и уреден во XIII и во почетокот на XIV век.¹⁹⁾ Фактот што веќе споменавме оти кнезот Јаков ја изградил петаголната кула, чии градителски елементи, посебно пушкарниците а и структурата на ѕидот, покажуваат идентичност со оние што се пронајдени на површината од копнениот дел на средновековните градски бедеми, укажува дека на кнезот Јаков треба да му се припише и дефинитивното просторно обликување на тој дел од задарскиот градски бедем. Оваа работа не можеле да ја извршат граѓаните на Задар, зашто е познато дека меѓу условите што му ги наметнала Венеција на Задар по 1204 година само дуждот, градскиот кнез и мнозинството во

¹⁴⁾ I. Petricioli, *Novi rezultati*, 187.

¹⁵⁾ N. Klaić — I. Petricioli, *Prošlost Zadra II ...*, 284.

¹⁶⁾ За можниот изглед на копнените ѕидови пред Венецијанско-крстоносната војна ни сведочи приказот на копнените ѕидови и вратите на отпечатокот на задарската комуна од 1190 година (Види: I. Petricioli, *Prilog zadarskoj sfragistici*, *Radovi Fil. fak. u Zadru*, 10/1972, 119.). Можно е дека уште за време на Дандоло, при поправката на ѕидовите, да се задржал сè уште постојното просторно решение на тој дел од градските ѕидови.

¹⁷⁾ N. Klaić — I. Petricioli, *Prošlost Zadra II ...*, 176.

¹⁸⁾ T. Smičiklas, *Codex diplomaticus regni Croatiae Dalmatie et Slavoniae*, IV, Zagreb, 1906, 162.

¹⁹⁾ I. Petricioli, *Novi rezultati ...*, 187.

градскиот совет имаат право на уривање, зидање, или поправка на бедемот.²⁰⁾

Обновувањето на задарскиот средновековен копнен ѕид, што започнало уште во 1204 година, а завршило кон крајот на XII^т век, не само што сведочи за економската моќ на задарската комуна, туку е одраз на политичките услови во самата комуна. Овде, пред сè, мислиме на односот на самите задрани спрема Венеција, односно на венецијанските власти во Задар спрема унгарскиот крал и на унгарските власти во Задар спрема Венеција. Затоа, воопшто не е случајно што венецијанскиот дужд Дандоло веднаш по заземањето на Задар во 1204 година го обновува копнениот дел на средновековниот градски бедем или што на задраните им помага кралот Бела IV при поправката на градските бедеми од приморската страна.

Обликувањето на средновековните задарски градски бедеми го следи обликувањето на задарскиот средновековен урбан простор,²¹⁾ а се поклопува со времето кога конечно се формира средновековната задарска комунално-управна структура.²²⁾

Работата што е извршена на копнениот дел од градските бедеми и на делот од бедемите од приморската страна, ако ја сместиме во времето кога е извршена, претставува огромен труд и трошок, поради што е разбирлива и постапката на задарскиот кнез Јаков Тиеполо, со вградувањето на камената плоча со својот хералдички знак да им укаже на задраните на големината и значењето на работата што е извршена.

Превел од хрватско-српски јазик
Здравко ЌОРВЕЗИРОСКИ

Franjo SMILJANIĆ

FROM THE TOPOLOGY OF THE MEDIEVAL ZADAR

S u m m a r y

Identifying the seal of the medieval five angled tower, as the seal of the duke of Zadar Jakov Tiepalo, the author points out that the mentioned duke in 1289 did not make only pavement of the own port from the arsenal up to the castle (new), but he built it and formed the land part of Zadar's medieval ramparts.

²⁰⁾ N. Klaić—I. Petricioli, *Prošlost Zadra II...*, 182—184.

²¹⁾ N. Klaić—I. Petricioli, *Prošlost Zadra II...*, 279—290.

²²⁾ N. Klaić—I. Petricioli, *Prošlost Zadra II...*, 185—242.